

A MAGYAR-NÉMET SZELLEMI KAPCSOLATOK GYÖKEREI

AZ UTÓBBI esztendőök expanzív magyar kultúrpolitikája a külfölddel való tudományos kapcsolatok kiépítésében legelőször és legintenzívebben a németiség felé fordult, ahol a kapcsolatok ápolását évszázados, eredményekben gazdag múlt támogatta. A magyar tudományos köröknek ez a közeledése német részről sem maradt viszonzás nélkül: a Notgemeinschaft der deutschen Wissenschaft nagyértékű könyvajándékai, a Kaiser Wilhelm Institutban biztosított magyar munkahelyek, társulatok és magánosok erkölcsi és — csekély mértékben — anyagi támogatásai mind hozzájárultak ahhoz, hogy a magyar-német societas litterarum et scientiarum valóban kölcsönösségen épüljön ki. A magyar kultuskormány áldozatos bőkezűséggel létesített nagyszabású alkotásai, a bécsi és berlini Collegium Hungaricumok ennek a societásnak állandó, intézményes biztosítékai. Elsősorban a kollégiumok körül alakul ki lassankint olyan német tudományos közvélemény, amely tárgyilagos elfogulatlansággal áll a magyarság sajátos problémáival szemben, ezek a kollégiumok vannak hivatva arra, hogy előkészítsék a kölcsönös látogatásokat és előadásokat, amelyek e tisztult közvéleménynek új erőt és folytonosságot adnak. Az összejött magyar-német tudományos hét—melynek különös jelentőséget ad az a körülmény, hogy egy megelőző magyar látogatás viszonzása volt — lelkes megnyilatkozásaival, az ősz Alfons Schulznak mély érzésből fakadt, Zakariás próféta jóslatát idéző szavaival ékes bizonyossága annak, hogy a magyarságról való új felfogás egyre szélesebb rétegekben, egyre nagyobb expanzív erővel tör utat.

A magyar-német tudományos kapcsolatoknak ez a rendszeres, intenzív kimélyítése a háború után szinte kizáróan kultúrpolitikánk állami szerveinek műve és érdeme. A magyar kultuskormány nemcsak anyagi eszközöket adott erre a célra, hanem nagystíli kezdeményezéseivel maga mutatott rá a magyar-német szellemi együttműködés új lehetőségeire s mint legfőbb irányító és szabályozó erő teljes joggal szabja meg ma is ennek az együttműködésnek módjait és kereteit, úgyhogy jelentősebb akció tőle függetlenül vagy éppen célkitűzéseivel szemben eleve életképtelen. A magyar-német szellemi érintkezéseknek ez az államosítása ma rendkívül öröndetes és szép eredményekkel kecsegtet. Kultúrpolitikánk hivatalos vezetője gondolatvilágának és egész műveltségének alapjaiban a német tudományosságban gyökerezik és elvitathatatlan pozitív alkotásain kívül számtalan nyilatkozatban, beszédben, előadásban, újságcikkben s a volt porosz közoktatásügyi miniszterhez fűződő személyes barátságával tett hitvallást a német

szellemi élettel való kapcsolatok hathatós ápolása mellett. Elég itt a berlini egyetem aulájában tartott előadásának néhány mondatát idéznünk: „Németország nélkül az emberiség együttes kultúrájának képviselője d sem képzelhető“ és „Németország közreműködése nélkül csak nehezen jöhetnek létre tudományos vállalkozások, melyek sokak erejének céltudatos összefogását követelik meg. Mi magyarok nem akarjuk és nem tudjuk nélkülözni a hatalmas német műveltség segítségét.“ (Gróf Klebelsberg Kunó beszédei, cikkei és törvényjavaslatai. Bp. 1927. 214. 1.) De a kultúrpolitika — minden emelkedettsége és nagyobb időbeli távlatai ellenére is — szükségképpen az állampolitika szerves egészének függvénye s önkéntelenül felvetődik a kérdés, hogy a magyar-német szellemi együttműködés tisztán állami építménye dég szilárdnak bizonyul-e majd a politika hullámverésével szemben. Könnyen előállhat az á helyzet, hogy a politikai élet szeszélyes irányváltásai folytán egy időre szembekerülünk a németiséggel — hiszen éppen a Magyar Szemle lapjain olvashattunk figyelemreméltó cikkeket arról, hogy vannak köztünk elintézetlen kérdések — vagy pedig más államokhoz való külpolitikai viszonyunk kerül az érdeklődés s a közvélemény szimpátiájának középpontjába s a németiséggel való szellemi kapcsolatok ápolása más, sürgősebbnek látszó külpolitikai teendők mellett Csak mint tizedrangú vagy éppen csak elméleti feladat kerülhet szóba. Újabban éppen a kultúrpolitikában mértékadó tényezők részéről egyre gyakrabban hallunk efféle hangokat. Igaz, hogy életképes magyar tudománypolitika a német tudományosság támogatását — akármilyen legyen is egyébként külpolitikai orientálódásunk — teljesen sohasem nélkülözheti. Nem nélkülözheti azért, mert földrajzi elhelyeztségünkön semmiféle politikai konjunktúra nem változtathat s bizonyos mértékű szellemi együttműködést hatalmas szomszédunkkal a politikai észszerűség is mindenkor megkövetel és nem nélkülözheti azért sem, mert a speciális szaktanulmányok fölé emelkedő, átfogó szintézis a tudományos megismerés alapkérdéseibe és módszertani problémáiba való elmélyedés termékenyítő ösztönzéseit úgy mint a német tudomány középpontjaiban, sehol sem találja meg a magyar kutató. A francia, olasz és angol egyetemek kitűnő szaktudósokat nevelhetnek számunkra, de szaktudományuk meddő és fejlődésképtelen marad, ha a német tudomány szintézisei és szüntelenül forrongó, hullámzó módszertani eszmélődései révén nem illeszkednek be a tudomány világának végső fokon osztatlan szerves egységébe. A magyar-német szellemi érintkezések gazdag történeti hagyományai és földrajzi helyzetünk mellett ez az elvi felismerés bizonyára a mai politikai viszonyoktól lényegesen eltérő helyzetben is garantálna tehát szellemi téren a németiséggel bizonyos mértékű együttműködést, csak az a kérdés, hogy ez az együttműködés eredményeiben méltó lenne-e a múlthoz s főképp, hogy méltó ellenértéke lenne-e a magyar állam nehéz időkben hozott s szinte erőnköt meghaladó anyagi áldozatainak. Jólásokba bocsátkozni haszontalan dolog, de talán nem lesz fölösleges rámutatni arra, hogy a németiséggel való együttműködésnek ma tisztán az állam jóvoltából és állami vezetés alatt fennálló intézményei és tényezői milyen történelmi hagyományokból sarjadtak, illetve milyen történelmi hagyományokba kell

bekapcsolódnok, hogy eredménnyel és zökkenő nélkül működjenek tovább. És talán arra is rávezet történelmi visszapillantásunk, hogy vannak a magyar-német szellemi együttműködésnek olyan gazdag múltú erőforrásai, amelyek ma meglehetősen parlagon hevernek.

A magyar-német kulturális érintkezések leghatékonyabb, széles körben elismert, még szélesebb körben gyűlölt közvetítője Bécs volt. A császárváros adta tovább a magyarságnak a német kultúra összes megnyilvánulásait a legegyetemesebben és legváltozatosabb formában, kezdve a filozófiai gondolatrendszerek tanításaitól egészen a divat és a társadalmi élet mindennapi szokásáig. S ez a közvetítés nemcsak tartalmát tekintve végtelenül gazdag és sokoldalú, hanem időben is legállandóbb, szinte végigkísérhető az egész magyar művelődéstörténeten. Kezdődik a humanizmus meghonosodásával, mely igazán csak akkor válik nálunk az egész szellemi életet átjáró és világszemléletet átalakító mozgalommá, amikor a királyi és főúri udvarokon kívül elsősorban a bécsi és németországi egyetemek révén a városok is bekapcsolódnak. A reformáció korában Bécs irányító szerepe már csak a politikai helyzet folytán is szűkebb térre szorul, de a 17. század végétől kezdve újból teljes expanzivitással érvényesül. Vannak korszakok, amikor a császárváros közvetítő szerepe a nagy, ragyogó magaslatokon szinte semmivé zsugorodik, — mint a magyar irodalom fénykorában, Petőfi és Arany költészetében — de a szellemi élet szervezetének alsóbb rétegeiben akkor is változatlanul érvényesül s a kiegyezést követő évek túláradó lelkesedés-viharának elülte után egyre több és több szállal fűzi a németiséghez a magyar közéletet. De vajjon az a német kultúra, amelyet Bécs adott tovább a magyarság számára, valóban százszázalékgig német kultúra volt-e s valóban magában foglalta-e mindazt, amit a császárváros a németiségtől átvett. A bécsi szellemi élet kereteit és egész légkörét az udvar szabta meg s ez az udvar, katholicizmusával, művészetének erősen olasz-spanyol hagyományával, egyoldalúan dinasztikus szempontok szerint irányított kultúrpolitikai apparátusával és cenzúrájával éppen a német szellemi erők érvényesülését nehezítette meg. Ez nem csupán a 16. és 17. századra vonatkozik, amikor Ausztria a felekezeti harcok túlfűtött légkörében tudatosan elzárkózott a német szellemi élettől; Bécs a felvilágosodás korában is a nyugatról jövő szellemi áramlatok óriási vegyi konyhája volt, amelyben olasz, spanyol, francia, német, szláv kultúra keveredett össze, hogy aztán mintegy átdesztillálva és szalonképessé téve illeszkedjék be az udvari kultúra szigorúan megszabott hagyományába. Így azután Bécs nemcsak német kultúrát közvetített a magyarság számára, hanem olaszt és franciát is, igaz, hogy hasonló módon erősen megsűrve és megrostálva. Jellemző pl., hogy Bécs jóvoltából Lessing nálunk 1770 körül mint jó hatástkeltő eszközökkel dolgozó színpadi író és hasznos morált hirdető meseköltő, Goethe pedig valamivel később mint amolyan Kotzebue-féle drámaíró lett ismertté; ennyire zsugorodott össze az udvari kultúra keretében munkásságuk értéke és érvényesülésük mértéke. Hogy ezután a 19. század folyamán sok mindent importáltunk Bécsből — pl. a népszínmű műfaját —, amit talán első látszatra nevetéséges lenne kapcsolatba hozni az udvar kultúrájával, az ne tévesszen

meg bennünket: itt is végső fokon az uralkodó udvari hagyományok reakciójaként keletkezett tömegkultúra alkotásaival állunk szemben. A Habsburgok Bécsé tehát nemcsak kulturális közvetítő szerv volt a magyarság és németiség között, hanem válaszfal is, amelynek résein csak az hatolhatott át, amit a bécsiek már asszimiláltak, azaz ami udvarképes lett és a dinasztikus kultúrpolitika elveivel megegyezett. A köztársasági Bécs nem nagyhatalmi középpont többé, nincs udvari kultúrája s azok a fényes intézmények, amelyeket ez a kultúra létrehozott^ erősen megfakultak; de megszabadult viszont az udvar és a dinasztikus kultúrpolitika gyámkodásától, nem kell többé számolnia az állam számbeli túlsúlyban lévő nemzetiségeinek sajátos igényeivel és érzékenységeivel, szabadon és korlátlanul élheti német szellemi életét. A szellemi kultúra szempontjából számbajövő osztrák, főképp bécsi társadalmi rétegek részéről az Anschluss — minden politikai különakdó és kilengés ellenére — tökéletesen befejeződött. Bécs ma szellemi élejét tekintve a német birodalom legnagyobb vidéki városa, melyet, mint a német szellemi organizmus egyik tagját, ugyanaz a vérkeringés táplál, amely a német kultúra többi középpontjait is élteti s amelyben — a szellemi Anschluss áldozatokat is követi — mindinkább elsorvadnak a régi Bécs önálló szellemi szervezetének immár fölöslegessé vált tagjai. Ebben az új és kultúrájában most már maradéktalanul német Bécsben a Collegium Hungaricum a magyar testőrség régi palotájában székel, ott, ahol egykor Bessenyei György és társai ráeszméltek a magyarság és európaiság szintézisének szükségességére. A genius loci hatása sokkal közvetlenebb és szuggesztívebb, semhogy az utódoknak kereshük kellene az utat mai céljai elérésére. Bessenyei és társai francia szellemet, francia kultúrát hoztak haza a Habsburgok fővárosából, a magyar szellem mai testőrei már teljesen német szellemi élet légkörében élnek s a régi testőrök példájának közvetlen igézete alatt értékesíthetik a német szellem kincseit a magyarság számára. Bécs gazdag magyar kulturális hagyományai és beolvadása a német szellemi életbe a legfényesebb lehetőségeket adják meg a Collegium Hungaricum működése számára; a magyar-német szellemi együttműködés állami intézményét itt olyan történelmi erő és olyan, a maga nemében páratlanul álló — s földrajzi helyzetünknel fogva bennünket is közvetlenül érintő — szellemi asszimilációs folyamat támogatja, hogy fennállása és továbbfejlődése a politika bárminő változásaival szemben is biztosítva van. Az új testőrök dolga, hogy az adott fényes lehetőségeket megfeldő eredményekre váltsák át.

A magyar-német szellemi érintkezéseknek másik, jelentős közvetítő tényezője a múltban a protestáns, közelebről az ágostai evangélikus értelmiség volt. A németországi egyetemeken és főiskolákon tanult papok, tanerők, orvosok szellemi közvetítő munkája természetesen jóval szűkebbkörű volt, nem ölelt fel annyit, mint a Bécs közvetítette német hatás, amely egyformán kiterjedt a politikára, a tudományra, az iskolára, a társadalmi formákra, az irodalomra és művészetre, szóval az egész életre. Az evangélikus értelmiség fiai Németországban elsősorban tudományt kerestek, legnagyobbbrészt abból a célból, hogy kenyérhez jussanak s hazakerülve is a tudományt, főképp

a theológiát művelték, a német tudományosságot közvetítették. Ez a tudomány bár szükségképpen erősen protestáns felekezeti színezetű volt már a németországi egyetemeken is, hiszen a magyar tanulók által leggyakrabban látogatott egyetemek, a wittenbergi, lipcsei, majd később a heidelbergi, jénai, göttingai, hallei és berlini egyúttal a lutheranizmus szellemi központjai is voltak, itthon, a sajátosan magyar egyházszerkezeti kereteken belül s a katholicizmussal szemben való állandó harci készenlét feszült légkörében csak nagyon lassan és nehezen, súlyos megalkuvások árán érvényesülhetett. Egyáltalán nem szabad azonban azt gondolnunk, hogy a német protestáns tudományosság szabad érvényesülésének egyedül és legszívósabban a katolikus hatalmi tényezők állottak útjában. Az evangélikus egyház és iskolák belső története ellenkezőleg azt mutatja, hogy a német tudományosság progresszív magyar képviselőinek — pl. Melancthon híveinek, a pietistáknak, Kant és Hegel követőinek — elsősorban a saját hittestvérek körében uralkodó orthodox és konzervatív felfogással szemben kellett kemény harcot megvívniok, ha meggyőződésükhöz híven naiv idealizmussal, tisztán és megcsontíthatlanul akarták itthon tanítani a német egyetemekről magukkal hozott tudományt. A különféle tanulmányi és fegyelmi bizottságok jegyzőkönyvei bizonyítják, hogy ez a harc gyakran a legsúlyosabb személyi következményekkel járt, hacsak nem végződött lapos, semmitmondó kompromisszumokkal, vagy éppen teljes elnémulással. Az evangélikus értelmiség szellemi közvetítése a magyarság és németiség között tehát nemcsak szűkebbkörű volt, mint Bécsé, hanem éppen úgy, csak egyoldalúan módosítva és átszabva adta tovább a magyarságnak a német szellemi élet különféle áramlatait. A módosításnál pedig nem az öncélú magyar tudományosság és irodalom szempontjai érvényesültek, hanem — miként Bécsben az udvari kultúra hagyományai — felekezeti érdekek. És mégis: a mai magyar-német szellemi együttműködés tudománypolitikai vonatkozásaiban lényegileg ennek a protestáns értelmiségnek kezdeményezéseire támaszkodik. Ez az értelmiség teremtette meg nemcsak a német, hanem általában a külföldi egyetemek látogatásának hagyományát, mely mindinkább túlnőtt a felekezeti kereteken; a külföldi tanulmányok mai megbecsülése s tudományos állások betöltésénél *conditio sine qua non*-ként tekintése alapján a magyar-német szellemi kapcsolatok protestáns hagyományaiban gyökerezik. A Németországban járt papok és tanárok minden külső és belső akadály ellenére is az új pedagógiai eszmék leghatékonyabb terjesztői voltak nálunk s nekik köszönhető nagyrészt, hogy a nyugati nemzeteknél kialakult nevelési irányok a magyar művelődés szolgálatában érvényesültek. S a német szellemi élettel állandó kapcsolatban levő protestáns iskolákban alkalmazzák először az expanzív tudománypolitikának több olyan eszközét, melyekhez ma is szívesen folyamodunk. Ha figyelemmel kísértük a felsőmagyarországi iskolák belső életét a 16. században, azt látjuk, hogy a bánfai, besztecebányai, eperjesi, kassai, késmárki, körmöcbányai és Selmecebányai iskolák vezetősége szinte állandóan cserélgette tanárait a legjobb német iskolák tanerőivel s néha hosszadalmas követjárás s a városok közt valóságos árverés előzte meg egy-egy

kiváló tudós meghívását, úgyhogy 1530 és 1590 közt harmincnál több tanár működött Felsőmagyarországon Németország minden részéből. Boroszlóba kirándult történészeink pl. igen érdekes \$ bizonyára nagy hatást keltő előadást tarthattak volna azokról a kulturális kapcsolatokról, amelyek a 16. és 17. században a Szepesség és Szilézia között fennállottak. A német egyetemeken és főiskolákon elhelyezkedett magyarországi protestáns tudósok viszont először valósítják meg eredménnyel mai tudománypolitikánknak is egyik legfőbb törekvését azzal, hogy tudományos pozíciójukat egyúttal kultúrdiplomáciai őrhelynek tekintik és szőkébb honfitársaik mellett német tanítványaikat is igyekeznek belevonni a magyar-német szellemi együttműködés munkájába. Elég néhány nevet említenünk: a soproni Röschel János, a pietizmus pedagógiájának egyik úttörője Wittenbergben nemcsak szülővárosa iskolaügyét kísérte figyelemmel, hanem személyesen irányította a legtöbb soproni tanuló egyetemi stúdiumait; Segner János András, a pozsonyi születésű világhírű fizikus a jénai, göttingai és hallei egyetemeken gyűjtötte maga köré magyar és német tanítványait közös munkára; az erdélyi szász létére a magyarsággal szemben ritka jóindulatú Schmeitzel Márton pedig, a politikai statisztika megalapítója, Halléban megvetette a magyar történeti könyvtár alapját és honfitársait is Magyarországra vonatkozó munkák gyűjtésére buzdította. S végül a német egyetemeken járt magyar protestáns tanulók bursái voltak a magyar tudományosság első külföldi tűzhelyei, mintegy a mai külföldi magyar intézetek előképei, amelyek az egyetemi gondolat internacionalizmusával szemben erősen kidomborították a nemzeti gondolatot. A berlini magyar intézet, a hallei magyar könyvtár őrzője és különösen a vele kapcsolatos Collegium Hungáriáim e bursák hagyományainak letéteményese a német protestáns szellemi élet mai középpontjában és ezeknek szellemét, önzetlen tudományszeretetét kell új életre keltenie, hogy méltóképpen viszonzza a magyar állam hatalmas erkölcsi és anyagi tőkebefektetéseit s hogy az állami protektorátus díszétől függetlenül is jelentőséget és súlyt nyerjen a birodalmi főváros szellemi életében. A megcsonkított, anyagi eszközeiben elszegényedett magyar protestáns egyház pedig, mely maga már nem képes fiait külföldön iskoláztatni, ismerje fel az új állami intézményben saját szellemi közvetítő hagyományainak folytatóját és támogassa erkölcsi súlyával, nagyértékű összeköttetéseiével az állam munkáját. Igaz, hogy a magyar-német szellemi együttműködés ma már talán nem szolgálja olyan közvetlenül felekezeti érdekeit, mint a múltban, de úgy hisszük, hogy ma már a hazai protestantizmusnak nincs is arra szüksége, hogy ennek az együttműködésnek az értékét csupán felekezeti szempontból ítélje meg. Történelmi protestáns egyházaink a háború után külföldi kapcsolataik újrafelvételében legtöbbször közös úton haladtak; ez az eljárás — bármilyen örvendetes is egyébként a két egyház együttműködése — bizonyos egyoldalúságra és tervszerűtlenségre vezetett. Csak ha mindegyik egyház először ott fűzi tovább a szellemi közösség szárait, ahol azok gazdag történeti hagyományok folytán önként kínálkoznak, csak akkor lehet értelme olyan új és távolabbi kapcsolatok kiépítésének, melyeket inkább felekezeti, belső

taktikai szempontok, mint egyetemes nemzeti kultúrérdekek tesznek kívánatosakká. A magyar evangélikus egyházat pedig múltja és hagyományai szinte kötelezik arra, hogy újból élő, szerves erővé váljék a magyar-német szellemi kapcsolatok ápolásában, hogy hagyományaival díszít és folytonosságot adjon az állam kultúrpolitikai törekvéseinek. De részt kell vennie ebben a munkában a katolikus egyháznak is: a magyar tudomány viszonya a német egyetemekhez régen elvesztette protestáns felekezeti színezetét, a berlini Collegium Hungáriáim sem a protestáns felekezeti tudományosság otthona s éppen a mai Németországban, ahol egyre nagyobb mértékben jutnak szerephez katolikus politikai tényezők, bő alkalom kínálkozik arra, hogy a magyar katolizmus hatalmas szellemi és erkölcsi erői a nyugat felé utat kereső magyar kultúra érdekében érvényesüljenek.

A magyar-német szellemi kapcsolatok harmadik s egyben legközvetlenebb és legtermészetesebb közvetítő tényezője a múltban a magyarországi németiség volt. Ennek a németiségnek a közvetítő munkáját a tudomány csak újabban méltatta figyelemre, a gyakorlati kultúrpolitika pedig szinte számba sem vette. Ennek oka talán az, hogy a magyarországi németiség a múltban a magyar és német közvéleménnyel szemben egészen sajátos helyzetben volt. A nagy német közvélemény nem sokat törődött sorsával, mert nem akarta megzavarni kényes kérdések feszegetésével a monarchiához való politikai viszonyát, a magyar közvélemény viszont általában vagy az osztrák hatalmi túltengés exponenseinek és eszközeinek tartotta a „svábokat“ s ezért nem nézte őket jó szemmel, vagy pedig közös nevezőre hozta őket a többi nemzetiségekkel, a tótokkal, szerbekkel és oláhokkal s ezért gondolt rájuk bizonyos idegenkedéssel és kényelmetlen érzéssel. Pedig ez a németiség biztosította a magyar szellemi élet nyugati orientációjának állandóságát, ennek a németiségnek a kultúrájában fonódott egybe mindaz a sok szellemi erő, amely Németországból Bécs és a protestáns értelmiség közvetítése révén egyoldalúan módosítva utat tört a magyarsághoz, ennek a németiségnek sajtója és színházai útján vált a német szellemi élet a magyarság számára közvetlen élménnyé. És ennek a németiségnek a fiai vitték először a magyarság szellemi értékeit a külföld nyilvánossága elé; ezt éppen a legmagyarabb írók méltányolták hálás elismeréssel: „Vannak nekünk igen érdemes Hazánkfiak, kik noha magyarok, mégis németül írtak s ezáltal Hazánknek becsületet, a német Literaturának még nagyobb hírt, nevet és hasznot szereztek. Fessler, Engel, Glatz, Schedius, Schwärmer, Genersich, Rösler, Halitzky, hogy többet ne említsünk, olyan férfiak, kikre a Magyar Nemzet büszke önérzéssel és örömmel tekint és csak azt sajnálhatja, hogy szép és nagy tehetségeikkel szomszédainknak több hírt és hasznot szereztek, mint magunknak; de másrésről meg mintegy felüli bánatunkat azon tekintetbéli érdemek és nyereségünk, hogy ők a Magyar német írásaik által jobban megismertették a világgal, mint sem ha magyarul írtak volna. A magyar nem veszt azzal, ha valaki őtet úgy állítja akár egygyenkint, akár nemzettestben a világ színére, a mint van, él és cselekszik. S ezek azt híven teljesítették.“ Kisfaludy Sándornak ez a néhány mondata a magyarországi németiség szellemi közvetítő

munkájáról olyan tanulságokat rejt magában, amelyeket a magyar-német kultúrkapcsolatok kiépítésénél ma sem nélkülözhetünk.

Ma elvesztettük németiségünk legnagyobb részét, éppen azt a részt, amely földrajzi fekvésénél, múltjánál és hagyományainál fogva elsősorban volt hivatva a magyar-német szellemi érintkezések közvetítésére. De a csonkaországban megmaradt németiség viszont jóval közelebb áll mind a magyarsághoz, mind a birodalmi németiséghez. A magyarsághoz közelebb került a csonkaország németisége minden érzelmi mozzanattól függetlenül a kisebbségi gondolatnak világszerte tapasztalható előretörésével s a nemzetközi közvélemény növekvő érdeklődésével a kisebbségi problémák iránt, de mindenekelőtt azzal, hogy saját vérünk kálváriáján keresztül érezzük a kisebbségi kérdés horderejét s hogy németiségünk sajátos igényeinek megértéséből és kielégítéséből merítünk reményt és kettőzött erkölcsi jogosultságot a keserű magyar kisebbségi sors megmésítésére. Hogy pedig a birodalmi németiség milyen érdeklődéssel fordul a csonkaország németisége felé, milyen kínos, feszült figyelemmel kíséri sorsát, arról éppen a Magyar Szemle lapjain olvashattunk méltán erős visszhangot keltő tanulmányokat. De elég egy pillantást vetnünk a német tudományos és politikai folyóiratokba, a könyvpiac jelenségeire az Auslandsdeutschtummal foglalkozó intézmények kiadványaiba és prpgrammjába, hogy meggyőződünk arról, minő lendülettel, következetes tervszerűséggel és szervező energiának teljes latbavetésévd igyekszik feltámi a német tudomány a magyarországi németiség politikai, kulturális és ethnikai múltját. Ezen a ponton kellene kultúrpolitikánknak módot adni arra, hogy a magyar tudomány is teljes erővel bekapcsolódjék a németek munkájába; nekünk versenyeznünk kellene a német tudománnyal abban, hogy szigorú tárgyilagossággal s minden hamis illúziót félretéve fedjük fel a magyarországi német kérdés komplexumát annál is inkább, mert többi nemzetiségeink mozgalmairól máris nagyértékű kiadványaink vannak. Nekünk elsórangú érdekünk, hogy ez a kérdés tárgyilagosa elfogulatlansággal kerüljön a világ nyilvánossága elé s nem akarhatjuk, hogy túlfűtött temperamentumú politikai rajongók zsákmányává legyen. Ezen a ponton jöhet létre igazán magyar-német szellemi együttműködés a szónak legközvetlenebb értelmében és csakis ennek a kérdésnek teljes tisztázása által biztosíthatjuk a német tudományossághoz, kultúrához való kapcsolatainknak zavartalanságát és Őszinteségét.

A magyar-német szellemi kapcsolatok mai állása az állam jóvoltából a jövőben a legszebb reményekre jogosít. De az állam kezdeményezése csak akkor lesz igazán életerős, ha ezt a kezdeményezést azok a történelmi erők viszik és irányítják tovább, amelyeknek, a múltban az európai szellemi közösségben való elhelyezkedésünknek legszebb eredményeit köszönhetjük.